

**ADVIES
VAN 26 FEBRUARI 2025
OVER DE BELEIDSNOTA ONROEREND ERFGOED
2024-2029**

INHOUD

I.	SITUERING	1
II.	ALGEMEEN	1
III.	ERFGOEDZORG ALS HEFBOOM.....	2
IV.	THEMAWERKING	3
V.	PARTNERSCHAPPEN	4
VI.	LOKAAL ONROERENDERFGOEDBELEID.....	5
VII.	ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN.....	6
VIII.	INSTRUMENTARIUM	7
IX.	FINANCIERING ERFGOEDZORG.....	8

I. SITUERING

1. De Vlaamse Regering nam op 15 november 2024 akte van de ‘beleidsnota Onroerend Erfgoed 2024-2029: Fier op dat van hier – Van nalatenschap naar eigenaarschap’. De beleidsnota werd vervolgens ingediend bij het Vlaams Parlement.¹
2. De beleidsnota Onroerend Erfgoed (hierna: beleidsnota) geeft een overzicht van de strategische beleidslijnen voor de nieuwe legislatuur. Het SARO-decreet omschrijft het formuleren van reflecties bij de beleidsnota’s als één van de decretale taken van de strategische adviesraad voor Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed.²

SARO wenst voorliggend advies op eigen initiatief uit te brengen. In dit advies formuleert de raad een aantal strategische aandachtspunten bij de hoofdlijnen van het onroerenderfgoedbeleid zoals vastgelegd in de beleidsnota. De raad vraagt deze strategische bemerkingen mee te nemen bij de verdere uitwerking en operationalisering van de beleidsnota Onroerend Erfgoed 2024-2029.

II. ALGEMEEN

3. Resultaatgericht onroerenderfgoedbeleid. De beleidsnota (pag. 5) formuleert ‘*het toekomstbestendig maken van het Vlaams erfgoed*’ als één van de speerpunten voor de komende regeerperiode. SARO ondersteunt deze intentie gezien de brede maatschappelijke uitdagingen binnen het beleidsdomein.

De raad stelt evenwel vast dat uit de strategische en operationele doelstellingen van de beleidsnota niet af te leiden valt wat deze ‘toekomstbestendigheid’ precies inhoudt en waar Vlaanderen concreet wil staan binnen welke termijnen, alsook hoe daarvoor de nodige slagkracht zal worden gegenereerd. Zo zijn de in de beleidsnota aangegeven prestatie-indicatoren louter kwantitatief van aard (aantal rapporten, aantal erkenningen, aantal sites, aantal subsidieaanvragen...) en bieden ze volgens de raad onvoldoende inzicht in de effectieve streefdoelen voor een vernieuwd onroerenderfgoedbeleid. Het merendeel van de nieuwe initiatieven en partnerschappen zijn nog te onderzoeken. De raad benadrukt het belang van concrete streefdoelen en dringt dan ook aan op een resultaatgerichte uitwerking van het Vlaams onroerenderfgoedbeleid.

De raad merkt op dat een resultaatgerichte toekomstvisie moet vertrekken van een gedegen

¹ <https://beslissingenvlaamse regering.vlaanderen.be/document-view/67361445D04582746219A7B5>

² Artikel 3, §1, 6° van het [decreet](#) houdende de oprichting van de strategische adviesraad Ruimtelijke Ordening – Onroerend Erfgoed; <https://www.sarovlaanderen.be/over-saro/taken-saro>

omgevingsanalyse. In de beleidsnota ontbreekt een volwaardige omgevingsanalyse waarbij het huidige erfgoedlandschap en de verwachtingen, motivaties en noden van de diverse betrokken actoren in kaart worden gebracht. Dergelijke omgevingsanalyse is volgens de raad nochtans noodzakelijk om een onroerenderfgoedbeleid te voeren dat rekening houdt met alle (beheers)noden die leven binnen het bredere erfgoedveld.

De raad stelt vast dat een motto *‘Fier op dat van hier’* als rode draad doorheen de beleidsnota loopt en o.a. aanleiding vormt voor de lancering van thematische *‘Fier op dat van hier’*-deals als *‘vlaggenschip van onze erfgoedinvesteringsstrategie’* (pag. 18). Het is de raad onduidelijk hoe deze notie van *‘fierheid’* zich verhoudt tot de ambitie inzake toekomstbestendige erfgoedzorg. SARO merkt op dat de notie van *‘fierheid’* geen doel op zich is van het onroerenderfgoedbeleid, maar een mogelijk (én niet het enige) middel om draagvlak voor onroerend erfgoed en de ontsluiting van erfgoedsites te stimuleren (zie ook punt 17).

4. Omslag in denken en werken. De beleidsnota (pag. 7) stelt dat er, in navolging van het in 2024 gelanceerde toekomstbeeld voor het agentschap Onroerend Erfgoed, versneld werk zal worden gemaakt van een transitie naar maatschappelijk ingebedde en genetwerkte erfgoedzorg. De raad merkt op dat om dit beleidsmatig aan te sturen, een grondige cultuuromslag nodig is. In de plaats van de traditioneel objectgerichte focus moet volwaardig ingezet worden op een geïntegreerde aanpak waarin structureel verankerd partnerschap en actieve betrokkenheid van de lokale besturen en erfgoedgemeenschappen centraal staan. Het is cruciaal hiervoor expertise te ontwikkelen en uit te wisselen over de verschillende bevoegdheden (onroerend, roerend, immaterieel erfgoed) en de beleidsgrenzen heen.

De raad merkt op dat het beleidsdomein Onroerend Erfgoed op dat vlak weinig traditie kent. Aandacht moet dus gaan naar het faciliteren van de noodzakelijke kennisontwikkeling en -deling, zowel voor wat betreft de (nieuwe) rol die het agentschap Onroerend Erfgoed zelf opneemt als voor alle partners. De beleidsnota (pag. 9-10, 20) kondigt aan dat in de eerste twee jaren van de beleidsperiode samenwerking met het departement Cultuur, Jeugd en Media en de daar betrokken actoren zal worden onderzocht.

SARO verwacht ook dat de Vlaamse overheid haar taakstelling op scherp stelt, alsook de verwachtingen en ondersteuning ten opzichte van alle partners. Of daarvoor de nodige middelen vrijgemaakt zullen (kunnen) worden, blijft in de beleidsnota zeer vaag. De raad heeft in dat opzicht ernstige bezorgdheden ten aanzien van de gelijktijdig aangekondigde herziening van de erfgoedfinanciering (beleidsnota, pag. 24). De raad gaat in deel IX van dit advies hier verder op in.

III. ERFGOEDZORG ALS HEFBOOM

5. Maatschappelijke inbedding. De beleidsnota (pag. 17) stelt terecht: *‘Erfgoedzorg is meer dan conserveren van objecten. Erfgoed “is” geen functie, maar heeft wel functies, en conservatie gaat dus onvermijdelijk hand in hand met “gebruik” en het bieden van een antwoord op maatschappelijke uitdagingen’.*

Vanuit deze vaststelling formuleert de beleidsnota (pag. 18) de dubbele ambitie om naast *‘behoud door gebruik’*, erfgoedzorg in te schakelen als hefboom voor bredere maatschappelijke belangen. De raad onderschrijft de noodzaak van een maatschappelijk ingebedde erfgoedzorg, maar merkt op dat er nog moet worden geconcretiseerd hoe de betreffende ambities vorm zullen krijgen, welke bredere maatschappelijke belangen men precies voor ogen heeft, en welke investeringen daarmee gepaard zullen gaan.

Om erfgoed(zorg) als hefboom uit te spelen, kondigt de beleidsnota (pag. 18-20) een specifiek nieuw kader aan onder de noemer van *‘Fier op dat van hier’*-deals. Voor de beleidsperiode 2024-2029 is de activering van drie *‘Fier op dat van hier’*-deals voorzien. Eén van deze initiatieven is volledig nieuw (*‘versterken van buurten en dorpskernen’*); de twee andere deals (landgoederen,

religieus erfgoed) bouwen voort op thema's overgedragen uit de vorige legislatuur. De raad stelt vast dat de feitelijke invulling van de deals nog niet vastligt. Het is de raad niet duidelijk in welke mate daarbij vernieuwend te werk zal worden gegaan ten opzichte van reeds lopende initiatieven (bv. het huidige onroerenderfgoedrichtplan historische landgoederen).

6. Samenhang met omgevingsbeleid. De raad merkt op dat de geformuleerde ambities inzake maatschappelijke inbedding van erfgoedzorg ook raken aan doelstellingen uit flankerende beleidsdomeinen (omgeving, energie, klimaat).

SARO benadrukt met name de essentiële samenhang tussen het onroerenderfgoedbeleid en het ruime omgevingsbeleid. Onroerend erfgoed is onlosmakelijk verbonden met de omgeving waarin het zich bevindt en de uitdagingen die hierin spelen. De beleidsnota (pag. 19) erkent deze samenhang in het kader van het nieuwe thema 'versterken van buurten en dorpskernen'. Het gaat hier bij uitstek om een leefomgeving waar doelstellingen inzake erfgoed samengaan met ruimtelijke uitdagingen en initiatieven. Zoals de beleidsnota (pag. 19) terecht stelt is erfgoedzorg *'geen absolute finaliteit, maar wel steeds een deel van de oplossing'*.

De raad pleit er dan ook voor om bij de visievorming en de uitvoering van het onroerenderfgoedbeleid in samenwerking met de partners, voldoende af te stemmen met de relevante ruimtelijke principes uit het omgevingsbeleid (o.a. kernversterking en inbreiding, vrijwaren van de open ruimte, vermijden van bijkomend ruimtebeslag). Dit gaat niet alleen op voor strategisch gekozen thema's (o.a. via de aangekondigde 'deals'), maar hoort een uitgangspunt te zijn doorheen het volledige onroerenderfgoedbeleid.

Daarnaast is het positief dat ook op vlak van energie- en klimaatbeleid samengewerkt wordt met overheidspartners (VEKA, agentschap Wonen in Vlaanderen) om energie-ambities en erfgoedzorg te verzoenen. De inpasbaarheid van hernieuwbare energie in een erfgoedcontext (o.a. landschappen) is een actueel vraagstuk dat eveneens benaderd moet worden vanuit een overkoepelende ruimtelijke blik.

7. Vlaams voorbeeldbeleid. De beleidsnota zet sterk in op Vlaamse overheidssites die het nieuwe beleid op voorbeeldige manier moeten etaleren. Zo stelt de beleidsnota (pag. 10): *'Co-creatieve samenwerking op erfgoedsites in eigendom van de Vlaamse overheid en sites beheerd door overheidspartners biedt kansen om op het terrein aanwezig te zijn, beleidsintenties de realiteitstoets te laten doorstaan, het goede voorbeeld te geven en te tonen waar erfgoedbeleid voor kan staan'*.

De raad onderschrijft de voorbeeldrol van overheidssites en hun potentieel als proefterreinen, maar benadrukt daarbij dat eenzelfde benadering niet evident is voor sites en erfgoedobjecten in particulier beheer. Erfgoedsites in particulier beheer zijn vaak anders qua schaal, sterk aangewezen op eigen middelen, en kampen met specifieke uitdagingen op vlak van beheer, ontsluiting en overdracht over de generaties heen. Om die redenen kunnen de sites en erfgoedobjecten van particuliere actoren zich volgens SARO niet (automatisch) spiegelen aan voorbeeldig beleid ontwikkeld op Vlaamse overheidseigendom of sites beheerd door overheidspartners. Er kan van hen dan ook niet verwacht worden dat ze te werk gaan volgens dezelfde standaarden al hebben erfgoedobjecten van particuliere actoren soms grotere uitstraling door hun constante zorg over de tijd heen en kunnen ze dus even voorbeeldig zijn. De raad verwijst ook naar haar bemerkingen onder punt 9 over het ontbreken van een concrete visie inzake particulier erfgoedbeheer.

IV. THEMAWERKING

8. Themawerking vs. sectorale noden. De beleidsnota (pag. 17-18) kondigt aan dat de Vlaamse overheid, in toenemende mate, zal gaan focussen op erfgoedthema's. Dit hangt samen met het initiatief van de 'Fier op dat van hier'-deals (zie hierboven punt 5). De raad erkent dat inhoudelijke

thema's nuttig zijn om ruimte te creëren voor experiment, richting te geven en de slagkracht te vergroten op het terrein.

De beleidsnota (pag. 18) lijkt evenwel aan te sturen op een algemene verenging van de werking: *'De themawerking zal toenemende impact hebben op alles wat we doen. Ze bepaalt kennisontwikkeling- en beheersprioriteiten, en leeft door in het oproepensysteem, waarvan we een volwaardig motivatiegericht instrument willen maken'.*

De raad maakt de bedenking dat bij een 'exclusieve' inzet van mensen en middelen op een beperkte selectie van thema's, al het overige onroerend erfgoed volledig buiten beeld blijft. Dit zou veel erfgoedbeheerders een belangrijke stimulans ontzeggen en bemoeilijkt hen om tegemoet te komen aan de betrokken verwachtingen en verplichtingen. SARO waarschuwt dat de thematische focus op Vlaams niveau dus in geen geval mag leiden tot het uit het oog verliezen van de (beheers)noden die leven in dit bredere erfgoedveld. Hiervoor blijft de nodige inzet en steun vanuit Vlaanderen vereist.

9. Ondersteuning particulier erfgoedbeheer. De raad stelt vast dat de beleidsnota geen concrete visie formuleert inzake particulier beheer van beschermd onroerend erfgoed. Niet alleen stelt zich de vraag naar de omgang met en ondersteuning van beheerspraktijken buiten de themawerking om, maar ook naar de toekomstige verwachtingen ten aanzien van particuliere erfgoedbeheerders. De raad herinnert eraan dat zij niet over dezelfde budgetten beschikken als overheidsinstanties en veelal zelf instaan voor onderhoud en – desgevallend – de ontwikkeling van hun goed.

De raad vraagt bij de verdere uitwerking van het beleid voldoende aandacht voor de ondersteuning van deze particuliere beheerders. Dit zowel wat betreft financiële ondersteuning (zie deel IX), maar ook wat betreft ontsluitingsmogelijkheden en (economische) valorisatie op maat van hun onroerend erfgoed. De raad betreurt dat fiscale steunmaatregelen voor particulieren afgeschaft worden zonder alternatieven, terwijl er wel bijkomende middelen voorzien worden voor nieuwe initiatieven vanuit de overheid (zie punt 23).

In het geval van op de inventaris vastgesteld onroerend erfgoed zijn bevoegdheden overgedragen naar het lokale niveau. De raad pleit voor een transparante omgang met het inventarisinstrument en verwijst naar zijn bemerkingen daaromtrent onder punt 21.

V. PARTNERSCHAPPEN

10. Rol agentschap Onroerend Erfgoed. Inzake partnerschappen gaat de beleidsnota (pag. 5, 7-8) uit van de verdere uitbouw van een netwerkmodel met het agentschap Onroerend Erfgoed als baken, coach en co-creatieve partner.

De raad ondersteunt de voorziene profilering van het agentschap als laagdrempelig en herkenbaar kennisaanspreekpunt voor de sector (beleidsnota, pag. 14). Er zit immers een brede expertise inzake onroerend erfgoed op Vlaams niveau die maximaal te delen is met de diverse partners en erfgoedgemeenschappen, alsook aangepast te vertalen naar de praktijk.

Het is de raad onduidelijk welke andere taken het agentschap in de toekomst zal (blijven) opnemen en hoe deze invulling krijgen. De beleidsnota (pag. 7) bevestigt wel dat het agentschap voortaan een baken, coach en co-creatieve partner hoort te zijn,³ maar geeft hieromtrent geen verdere informatie. De raad vraagt duidelijkheid te scheppen over de (kern)taken van het agentschap. Dit mede in functie van een heldere en coherente taakverdeling tussen de verschillende beleidsniveaus. Een aandachtspunt daarbij is de verhouding tussen enerzijds de

³ Het agentschap Onroerend Erfgoed publiceerde op 19 februari 2024 een [nieuwe toekomstvisie](#): 'Zorgen voor begeestering'. Tijdens een tweedaagse Onroerenderfgoedsummit op 22 en 23 april 2024 werd met actoren uit de bredere erfgoedsector verder gereflecteerd over deze nieuwe visie.

aangekondigde coachende en co-creatieve rol opname en anderzijds de huidige regulerende, controlerende en evaluerende bevoegdheden van het agentschap (m.b.t. adviezen, toelatingen, monitoring).

11. Vlaamse erfgoednetwerken. Met de erkenningsmogelijkheid van Vlaamse erfgoednetwerken werd een nieuw soort 'referentiepartner' gecreëerd. De beleidsnota (pag. 22) kondigt aan dat nog dit jaar een oproep voor kandidaat Vlaamse erfgoednetwerken zal worden gelanceerd.⁴

SARO verwijst in dat verband naar zijn kritisch advies van 21 juni 2023 over het ontwerpdecreet Vlaamse erfgoednetwerken.⁵ Vooralsnog is enkel Herita vzw als erfgoednetwerk erkend. Uit de beleidsnota valt niet op te maken in welke mate effectief overgegaan zal worden tot de erkenning van meerdere erfgoednetwerken. De raad dringt erop aan dat de Vlaamse Regering zijn ambitie inzake het erkennen van meerdere Vlaamse erfgoednetwerken verduidelijkt.

12. Andere partners (erfgoedorganisaties, provincies, erfgoedbeheerders). De raad benadrukt dat vandaag diverse partnerorganisaties een structurele rol opnemen in de sector zonder dat ze beantwoorden aan het profiel van 'Vlaamse overheidspartner' of 'Vlaams erfgoednetwerk'.⁶ De beleidsnota (pag. 21) stelt enkel: *'We bekijken onze partnerschappen in het licht van onze beleidsambities, en sturen ze bij waar nodig'*. Het is onduidelijk wat hiermee bedoeld wordt.

De raad merkt op dat de beleidsnota ook niet stilstaat bij de plaats van de provincies in het netwerkmodel. Inzake onroerend erfgoed vervullen de provincies nochtans een intermediaire en stimulerende rol voor o.a. vastgesteld onroerend erfgoed en via de organisaties die ze sturen (Monumentenwacht, Onroerenderfgoeddepots). Partnerschap met het provinciale niveau zou bijvoorbeeld ook mogelijkheden kunnen bieden voor de verdere uitbouw van een Vlaams erfgoednetwerk.

Aanvullend wenst SARO aan te kaarten dat in een netwerkmodel alle erfgoedbeheerders partners moeten kunnen zijn, met inbegrip van particuliere beheerders. Het is een tekortkoming dat de beleidsnota hieromtrent geen visie formuleert. De raad verwijst naar zijn bemerkingen onder punt 9 inzake de ondersteuning van particulier erfgoedbeheer.

VI. LOKAAL ONROERENDERFGOEDBELEID

13. Incentives erkenning. De beleidsnota (pag. 21) gaat slechts kort in op de samenwerking met lokale besturen, met name wat betreft de erkenningen van onroerenderfgoedgemeenten en intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOEDs).

De beleidsnota (pag. 16-17) bevestigt dat wat betreft de erkenning als onroerenderfgoedgemeente vooral gekeken wordt naar de 13 centrumsteden. De raad stelt evenwel vast dat op heden minder dan de helft van de centrumsteden al opteerde voor een erkenning als onroerenderfgoedgemeente. Een belangrijk knelpunt blijft volgens de raad het gebrek aan incentives om erkenning aan te vragen. Van erkende onroerenderfgoedgemeenten wordt verwacht dat ze een aanzienlijk pakket opnemen aan overgedragen taken en

⁴ Artikel 2 van het [besluit](#) van 2 februari 2024 over Vlaamse erfgoednetwerken bepaalt dat de minister, bevoegd voor het onroerend erfgoed, in het eerste jaar van elke legislatuur een oproep lanceert voor kandidaten voor een erkenning als Vlaams erfgoednetwerk. Op basis van de oproep kan de Vlaamse regering de afweging maken om bijkomende erfgoednetwerken te erkennen.

⁵ <https://www.sarovlaanderen.be/advies-decreet-vlaamse-erfgoednetwerken>. De raad wees in dit advies van 21 juni 2023 op de restrictieve invulling van de erkenningscriteria voor Vlaamse erfgoednetwerken. De voorwaarden die het [decreet](#) van 23 november 2023 over Vlaamse erfgoednetwerken oplegt (o.a. inzake portfolio, eigendomsstructuur, bestuur) maken het quasi onmogelijk voor andere organisaties dan Herita vzw om erkenning aan te vragen. Het betreffende decreet (art. 4, derde lid) bepaalt ook dat een Vlaams erfgoednetwerk de onroerenderfgoedlocaties beheert die hen door de Vlaamse regering worden toevertrouwd. Dit roept de vraag op naar gelijkberechtiging tussen (te erkennen) organisaties onderling, maar ook ten aanzien van onroerenderfgoedlocaties die niet van overheidswege zijn verworven of toegekend.

⁶ De beleidsnota verwijst enkel terloops naar bijvoorbeeld PARCUM en Monumentenwacht.

bevoegdheden met betrekking tot het onroerend erfgoed op hun grondgebied (inventarisaties, toelatingen, registratie- en handhavingstaken). Hiertegenover staan – verhoudingsgewijs – beperkte voordelen en financiële tussenkomst.⁷ SARO heeft er steeds op gewezen dat toenemende bevoegdheden voor het lokale niveau gepaard dienen te gaan met een evenredige overdracht van (financiële) middelen. In de beleidsnota (pag. 16-17) geldt het aantal erkenningen en subsidieaanvragen wel als prestatie-indicator, maar komt deze bezorgdheid inzake de (financiële) aantrekkelijkheid en werkbaarheid van het erkenningsstatuut niet ter sprake.

14. Intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOEDs). Wat betreft de IOEDs, stelt de raad vast dat deze intergemeentelijke samenwerkingsverbanden zich zullen moeten afstemmen op de Vlaamse referentieregio's (beleidsnota, pag. 21). Het is onduidelijk wat deze afstemming zal inhouden.⁸ In het kader van de regiovorming vroeg de raad eerder volwaardig aandacht voor de huidige IOEDs die op basis van een gemeenschappelijk erfgoedpakket van onderuit vorm hebben gekregen.⁹
15. Lerend netwerk. Voor de lokale besturen en IOEDs, alsook voor andere lokale actoren, is kennisdeling en -ontwikkeling onontbeerlijk om hun nieuwe taken ten volle uit te voeren. De beleidsnota (pag. 21) vermeldt als initiatief hiervoor het opzetten van een 'lerend netwerk'. SARO vraagt deze kennisontwikkeling en -deling doelgericht te organiseren. Er is immers nood aan toegankelijke kennis in aangepaste, hanteerbare formats (samenvattingen, handleidingen, toolboxes, portfolio's ...) waarmee men in de praktijk ook effectief aan de slag kan. De Vlaamse overheid heeft in deze een actief faciliterende rol en stuurt de praktische vertaalslag. De raad verwijst in dat verband naar de cultureel erfgoedsector waar een intermediair steunpunt (FARO) dergelijke ondersteuning biedt.
16. Verwerkingstijd lokale besturen. De raad benadrukt tot slot de grote impact van de grondige hertekening die vorige beleidsperiode werd doorgevoerd inzake lokaal onroerenderfgoedbeleid. Er is op lokaal niveau behoefte aan regelgevingsrust en kwaliteitsvolle, robuuste regelgeving. Zo kunnen lokale overheden en partners zich die nieuwe regelgeving eigen maken. De beleidsnota (pag. 8) erkent dat lokale besturen tijd nodig hebben om de vele wijzigingen te verwerken: *'Lokale besturen moeten de tijd krijgen om de nieuw gecreëerde mogelijkheden te ontdekken'*.

VII. ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN

17. Ontsluiting. Nieuw is de expliciete operationele doelstelling in de beleidsnota inzake het begeistere van erfgoedgemeenschappen (pag. 14-16). De raad beaamt ten volle dat ontsluiting van onroerend erfgoed – zowel fysiek als mentaal – een speerpunt moet zijn van het beleid. Het is goed dat de beleidsnota (pag. 15) daarbij een ruim doelpubliek voor ogen heeft: *'Naast een professioneel en wetenschappelijk communicatieaanbod moeten we ook aandacht schenken aan een aanbod in de richting van het ruime publiek, dat de trots van de Vlaming op zijn erfgoed nog meer brandstof kan geven. Onder de vlag 'Fier op dat van hier' bekijken we hoe we een toegankelijke vertaalslag kunnen maken van ruwe informatie naar aantrekkelijke verhalen die we kunnen delen. Jongeren willen we daarbij als prioritaire doelgroep bereiken'*.

Wat betreft de notie van 'Fierheid' herhaalt de raad dat dit wel stimulerend kan zijn voor

⁷ De jaarlijkse subsidie waarop erkende onroerenderfgoedgemeenten sinds 2024 aanspraak kunnen maken betreft enkel een tussenkomst in personeelskost en varieert naargelang het 'gewone' gemeenten (€10.000), centrumsteden en gemeenten met minstens twee werelderfgoederen (€50.000), of kunststeden (€90.000) betreft.

⁸ De [beleidsnota Binnenlands Bestuur en stedenbeleid 2024-2029](#) (pag. 24) geeft aan: *'In functie van de evaluatie van de tussenstructuren nemen bijvoorbeeld de Vlaamse overheid en de lokale besturen samen de nodige maatregelen om bestaande structuren af te bouwen, al dan niet door ze in te kantelen in andere entiteiten. Het is daarbij de ambitie om via de referentieregio's het aantal gemeentelijke tussenstructuren af te bouwen, zonder dat het daarbij de bedoeling is dat de referentieregio's evolueren tot een nieuwe bestuurslaag.'*

⁹ <https://www.sarovlaanderen.be/advies-beleidsnota-onroerend-erfgoed-2014-2019>, pag. 7-8 (par. 18).

ontsluiting, maar geen doel op zich vormt. Erfgoed dat hiervan afwijkt of minder goed in de thematische verhaallijn past, kan evengoed waardevol zijn.

18. Actief betrekken erfgoedgemeenschappen. Als initiatief om erfgoedgemeenschappen actief te betrekken stelt de beleidsnota (pag. 15-16) de ondersteuning van ‘thematische platformen’ in het vooruitzicht. Deze lijken enkel bedoeld voor de series binnen het Vlaamse werelderfgoed (begijnhoven, belforten, WOI-erfgoed, koloniën van weldadigheid).

De raad erkent dat werelderfgoedsites gepaard gaan met specifiek beheer en kan de bijzondere aandacht hiervoor ondersteunen. De raad vraagt tegelijk voldoende aandacht voor de versterking van vrijwilligersengagement en draagvlak voor onroerend erfgoed in het algemeen. Belangrijk is praktische, inhoudelijke en financiële ondersteuning (faciliteiten, expertise, subsidie) zodat bottom-up initiatieven ook structureel verankerd raken.

De raad vindt het verder positief dat de beleidsnota (pag. 14) inzet op het levendig houden van vakmanschap en ambachten rond oude materialen en technieken. Dit betreft een belangrijk knelpunt in de huidige erfgoedzorg.

VIII. INSTRUMENTARIUM

19. Administratieve optimalisering. Met oog op het optimaliseren van het instrumentarium voorziet de beleidsnota (pag. 23-24) dat alle regelgeving, instrumenten, procedures en praktijken inzake onroerend erfgoed gescreend en bijgestuurd zullen worden. Zo stelt de beleidsnota (pag. 23): *‘Het erfgoedbeleid vertoont van oudsher een sterke mate van juridisering, bureaucratisering, instrumentalisering en een neiging tot micromanagement die niet altijd in verhouding staan tot de beschikbare mensen, middelen en tijd, en die niet altijd motiveert. We ambiëren een omgekeerde beweging en werken alle mogelijke drempels weg’*.

SARO is principieel voorstander van dergelijke optimaliseringsoefening. Het is evenwel onduidelijk wat de reikwijdte hiervan zal zijn. De raad vindt het evident dat de beoogde optimalisering gebeurt op basis van een grondige en doordachte evaluatie waarbij zowel de andere overheden als de erfgoedgemeenschappen tijdig betrokken worden.¹⁰

20. Beschermingsinstrument. De raad stelt vast dat de kritische omgang met het beschermingsinstrument wordt voortgezet. Voor nieuwe beschermingen stelt de beleidsnota (pag. 19): *‘we starten enkel nieuwe beschermingsdossiers op om de hiaten in het beschermd bestand te vullen’*. De omgang met bestaande beschermingen komt in de beleidsnota (pag. 19) enkel ter sprake in het kader van themawerking: *‘De thema’s vormen ook de projectcontext waarbinnen we een beschermingsbeleid ontplooiën en zo de “collectie Vlaanderen” (het beschermd bestand) boetseren. Op die manier zorgen we ervoor dat het beschermde bestand en het beschermingsstatuut actief bijdragen aan het realiseren van themadoelstellingen’*.

SARO toonde zich in vorige adviezen steeds voorstander van een selectiever beschermingsbeleid waarbij de Vlaamse overheid focust op het meest beschermingswaardige onroerend erfgoed op Vlaams niveau.¹¹

Volledigheidshalve benadrukt de raad dat het Vlaamse beschermingsbeleid – net als andere aspecten van het erfgoedbeleid – niet los staat van internationale trends. Internationale profilering staat hoog op de agenda. Anderzijds stelt de beleidsnota (pag. 24): *‘We zorgen voor een beheersbaar ‘beschermd bestand’ en durven daarbij internationale charters en conventies kritisch in vraag stellen’*. Dit vraagt verduidelijking.

¹⁰ Nog in 2025 zou een voorbereidingstraject opgestart worden met oog op bijsturing van de regelgeving vanaf het midden van de regeerperiode (Beleids- en begrotingstoelichting Onroerend Erfgoed. Begroting 2025, pag. 33).

¹¹ <https://www.sarovlaanderen.be/advies-beleidsnota-onroerend-erfgoed-2014-2019>, pag. 3-4 (par. 7-8); <https://www.sarovlaanderen.be/saro-memorandum-onroerend-erfgoed-2019-2024>, pag. 3-4 (par. 9-13).

21. Transparantie inventarisinstrument. SARO merkt op dat Vlaanderen in de vorige legislatuur ervoor koos af te stappen van centraal opgemaakte en vastgestelde inventarissen. De beleidsnota kondigt op dit vlak geen verdere wijzigingen aan.

De huidige regeling inzake inventarisatie is complex.¹² De raad erkent de toepassingsmogelijkheden ervan voor het lokaal onroerendergoedbeleid, maar vraagt algemeen aandacht voor een transparante omgang met het inventarisinstrument. De burger moet kunnen nagaan om welke redenen een onroerend goed werd vastgesteld en wat de implicaties hiervan zijn op vlak van behoud en eventuele (her)ontwikkeling van het betrokken goed. Belangrijk is dat per geval ook daaraan gekoppelde rechtsgevolgen eenduidig en transparant te raadplegen zijn. Er kunnen immers verschillende rechtsgevolgen en toelatingsplichten gelden voor eenzelfde type van inventarisitems naargelang vastgesteld door de Vlaamse overheid dan wel door een erkende onroerendergoedgemeente. Bovendien kunnen lokale besturen ervoor opteren om via diverse instrumenten (o.a. stedenbouwkundige verordening) bijkomende rechtsgevolgen te koppelen.

De raad benadrukt in die zin ook de noodzaak om inventarisgegevens die aan de basis liggen van een vaststelling, actueel te houden. De raad stelt zich specifiek de vraag hoe Vlaanderen de actualiteit en volledigheid van de door haar vastgestelde inventarisitems (die blijven gelden voor niet-erkende lokale besturen en erkende onroerendergoedgemeenten die niet zelf tot vaststelling overgaan) zal garanderen.

Alvast is positief dat de beleidsnota (pag. 8) aangeeft dat de centrale inventarisdatabank versterkt zal worden als *'netwerkomgeving voor transversale samenwerking, informatievergaring en -deling'*.

22. Archeologisch vooronderzoek. Bijkomend merkt de raad op dat de beleidsnota geen afzonderlijke doelstellingen formuleert met betrekking tot archeologie. In dat verband wijst de raad op het belang van gedegen archeologische vooronderzoeken – uitgevoerd conform de code van goede praktijk – voor zowel de vrijwaring van dit type erfgoed als het vlot verloop van vergunningsaanvragen. Er moet voldoende ingezet worden op de monitoring en evaluatie hiervan, zoals voorzien in het Onroerendergoedbesluit (art. 3.5.8 – 3.5.14), met oog op kwaliteitsbewaking. De raad vraagt daarnaast een goede opvolging van de verplichte bewaring van archeologische ensembles door eigenaars of via correcte deponering ervan in (erkende) onroerendergoeddepots.

IX. FINANCIERING ERFGOEDZORG

23. Financieel aanbod. SARO heeft ernstige bezorgdheden over de impact van de in de beleidsnota voorgestelde maatregelen op de Vlaamse financiering van de onroerendergoedzorg.

Het totale budgettaire plaatje ligt momenteel niet vast. Bovendien bevestigt de beleidsnota (pag. 23-24) dat de wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies blijft doorwegen op de beschikbare budgetten.¹³ Er is voor de komende jaren aldus onvoldoende garantie op een toereikende en rechtszekere financiële ondersteuning. Tegelijk voorziet de Vlaamse Regering wel een concrete, extra investering van 30 miljoen euro – bovenop 10 miljoen euro relance-middelen – voor de renovatie van één enkele probleemsite (Thermae Palace Oostende) (beleidsnota, pag. 21). De

¹² Lokale besturen zijn bevoegd voor het inventariseren van bouwkundig en landschappelijk erfgoed op hun grondgebied. Voor erkende onroerendergoedgemeenten is deze inventarisatie verplicht en zij hebben de (facultatieve) bevoegdheid om bouwkundig en landschappelijk erfgoed zelf vast te stellen en er bepaalde toelatingsplichten aan te koppelen. Tegelijk blijven de bestaande Vlaamse vaststellingen gelden (behalve voor onroerendergoedgemeenten die zelf vaststellen) en is Vlaanderen nog steeds bevoegd voor (de vaststelling van) de landschapsatlas, de inventaris archeologische zones en het varend erfgoed.

¹³ Anno 2023 stonden er nog steeds 264 toegezegde premiedossiers open voor in totaal 161 miljoen euro. Hierbij dateerden 107 dossiers, voor een totaal van 74 miljoen euro, nog uit de periode 2014-2015. De Beleids- en begrotingstoelichting Onroerend Erfgoed (pag. 7) voorziet dat in 2025 23 miljoen euro extra ingezet zal worden op de aanpak van de wachtlijst.

raad vindt dit een verkeerd signaal naar eigenaars en beheerders die al dan niet geruime tijd op de wachtlijst staan en aanhoudend inspanningen leveren om hun onroerend erfgoed goed te beheren.

SARO blijft pleiten voor een evenwichtige en samenhangende mix aan financiële steunmaatregelen. Er is nood aan een coherent en stabiel financieel aanbod, waarbij alle gebruikers voldoende houvast hebben om een keuze te maken tussen financiële instrumenten. De raad merkt op dat de beleidsnota nu lijkt aan te sturen op een verdere budgettaire sanering ten voordele van nieuw (thematisch) beleid op o.a. Vlaamse overheidseigendom, maar ten nadele van regulier erfgoedbeheer. De raad betreurt dat ook niet ingezet wordt op alternatieve financieringsmogelijkheden.¹⁴ Dit terwijl de Vlaamse Regering de fiscale steunmaatregelen recent afschafte zonder enig overleg met de sector omtrent verbeteringen of alternatieven¹⁵ en ook het instrument van de erfgoedlening ter discussie lijkt te staan.¹⁶

24. Premiestelsel. Wat het premiestelsel betreft, wijst de raad op de ingrijpende hertekening die vorige legislatuur al is doorgevoerd. De beleidsnota (pag. 24) kondigt nu opnieuw een herziening aan: *‘We brengen lijn in het financiële aanbod en reduceren het kluwen aan instrumenten en financieringsstatuten (inclusief premiepercentages)’*. De beleidsnota voorziet daarbij een aanpassing van premiepercentages. Alle uitzonderingen zouden afgeschaft worden en vervangen door twee regimes: *‘40% voor private eigenaars, 60% verhoogde premie voor de huidige categorieën’*.

De raad heeft heel wat vragen en bedenkingen bij deze initiatieven. SARO merkt alvast op dat, indien het de bedoeling zou zijn om de beschikbare premiebudgetten verder in te krimpen, dit negatieve weerslag heeft op de financiering van (reguliere) restauraties en onderhoud.

De raad ziet daarnaast niet in hoe de introductie van een nieuw soort onderscheid volgens ‘eigendomsstatuut’ i.p.v. ‘erfgoedstatuut’ te verantwoorden valt. De beleidsnota (pag. 24) lijkt immers te impliceren dat private eigenaars in geen enkel geval nog aanspraak zullen kunnen maken op een verhoogde premie, ook al valt hun erfgoed in eenzelfde erfgoedcategorie (ZEN-erfgoed, open erfgoed) en/of betreft het gelijksoortige inspanningen op vlak van beheer.

25. Oproepen erfgoedpremies. Wat specifiek de oproepen voor erfgoedpremies betreft, waarschuwt SARO voor het verglijden van thematische oproepen naar een competitie met slechts enkele ‘laureaten’ en veel ‘verliezers’. Het is van belang goed de complementariteit tussen de oproepen en de (uitgebreide) standaardprocedure te bewaken. In dat verband vraagt de raad ook blijvende aandacht voor de financieringsnoden van grotere beheersprojecten waarvoor de standaardprocedure niet volstaat en die ook niet gehonoreerd worden via het (thematische) oproepensysteem.

De raad vraagt te verduidelijken wat bedoeld wordt met *‘het oproepensysteem is een mogelijk instrument om prioriteiten te stellen en wachtlijstdossiers te actualiseren en aan te passen aan de huidige beleidsintenties’* (beleidsnota, pag. 24). De inzet van het oproepensysteem om oudere dossiers op de wachtlijst inhoudelijk en financieel te actualiseren mag niet automatisch leiden tot verlies van een eerder toegekend recht op financiële tussenkomst. De raad acht overleg met

¹⁴ In zijn advies van 15 september 2020 over de non-paper ‘financiering erfgoedzorg’ formuleerde SARO tal van mogelijkheden ter zake: <https://www.sarovlaanderen.be/advies-non-paper-financiering-erfgoedzorg>, pag. 8-9 (par. 17). De raad vroeg om deze mogelijkheden verder te onderzoeken en uit te werken.

¹⁵ De in het Vlaams Regeerakkoord (pag. 111) aangekondigde afschaffing van de vermindering van het verkooprecht voor de aankoop van een beschermd monument en de afschaffing van het verlaagde tarief voor de schenking van een beschermd monument na investering werd goedgekeurd door de Vlaamse regering op 8 november 2024 via een regeringsamendement bij het Programmadecreet 2025: <https://beslissingenvlaamse-regering.vlaanderen.be/document-view/674596A28B2AF468355ACE8B>

¹⁶ Het Vlaams Regeerakkoord 2024-2029 (pag. 180) stuurt aan op een afschaffing van de erfgoedlening: *‘We zetten de erfgoedlening stop voor nieuwe dossiers’*. De beleidsnota (pag. 10) stelt dan weer: *‘We optimaliseren de erfgoedlening in deze legislatuur’*.

betrokken premienemers essentieel om de wachtlijst op rechtszekere en billijke manier af te bouwen.

26. Evenwicht rechten-plichten. In het licht van bovenstaande benadrukt SARO dat een stroomlijning van Vlaamse financiële steunmaatregelen voor onroerend erfgoed effectief in verhouding moet staan tot engagementen en plichten die erfgoedbeheerders vervullen. De raad wijst bijvoorbeeld op de huidige uitsluiting uit het premiesysteem van het beschermde onroerend erfgoed in provinciale eigendom (ca. 50 sites), terwijl de provincies intermediaire overheidspartners zijn met een voorbeeldfunctie inzake erfgoedbeheer.

SARO benadrukt in dat verband de samenhang van het Vlaamse financiële ondersteuningsbeleid met het beschermingsbeleid. Het is dan ook nodig om inzake financieel aanbod rekening te houden met de overeenkomstige implicaties op vlak van zowel bestaande als eventuele nieuwe beschermingen. Met name stelt zich de vraag naar de verplichtingen en beperkingen voor eigenaars van beschermd onroerend erfgoed indien zij onvoldoende financiële middelen ter beschikking hebben, bv. omdat zij niet weerhouden werden bij de oproepen maar wel moeten blijven voldoen aan de instandhoudingsplichten.

De raad vraagt aldus te allen tijde het evenwicht te bewaken tussen de rechten en plichten van de eigenaars van beschermd onroerend erfgoed. Voor wie niet op (toereikende) financiële tussenkomst kan rekenen, is het nodig te voorzien in systematisch overleg om bewarende maar soepelere maatregelen en een aangepast verplichtingssysteem af te spreken, en in voorkomend geval de erfgoedwaarden te heroverwegen na een evaluatie ervan. De raad is daarom van mening dat de aangekondigde screening van de onroerenderfgoedregelgeving (zie ook punt 19) aan te grijpen is om het juiste evenwicht te zoeken tussen enerzijds de mogelijkheden inzake erfgoedpremies en anderzijds de verplichtingen en beperkingen die een bescherming op Vlaams niveau oplegt.